

Jak se člověk mění v hmyz

Jezerní krajina Bianky Bellové

Poslední novela Bianky Bellové se na rozdíl od jejích předchozích textů neodehrává v reálných a známých časoprostorech, ale v rybářské vesnici na březích fiktivního jezera. V literatuře již mnohokrát zpracovaná cesta dospívajícího chlapce krutým a syrovým světem až na samé dno má tentokrát paralelu ve vývojových stádiích hmyzu.

DOMINIK MELICHAR

Po třech románech zasazených do současného českého časoprostoru s častými výlety do normalizačních let napsala prozaička Bianca Bellová pozoruhodnou novelu *Jezero*, jež balancuje mezi snovou a realistickou prózou, mezi mýtem a prostým vyprávěním. Novelu o nesnadném životě v zemi nápadně se podobající některé ze současných „předzemí“ Ruské federace. Centrem této země je pomalu mizející jezero, jež ovládá životy obyvatel, kteří nemají jinou šanci než žít v jeho okolí. V kulisách epidemického ostrova se odvíjí příběh chlapce, který se vydá na cestu, aby po ní došel opět na začátek. Svou syrovostí a přesným dávkováním životních osudů hlavního hrdiny, zasazených do striktní struktury biologického vývoje hmyzu, vyprávění přesahuje nejen autorčinu dosavadní tvorbu, ale do značné míry i současnou českou prózu.

První proměna: autorský typ

Fikční vesmír *Jezero* má skutečně středobod v jezeře – veliké páchnoucí a pomalu ustupující vodní ploše plné harampádí, které většinou obyvatel způsobuje přinejlepším ekzémy. A některým čerstvě narozeným dětem dokonce i deformace mnohem závažnější, například tři ruce. Všem a všem vládne strach z takzvaného Ducha jezera – mytické postavy, respektive myšlenky, již místní i v době technického růstu stále obětují své raněné a která jako křesťanský Duch svatý prostupuje veškerým jednáním a osudy domorodců. Představa Ducha jezera obyvatele spojuje, děsí a stojí nad nimi jako poslední soudní instance i v době, kdy se lidský rozum začíná spoléhat na technický pokrok a především na zbraně. Zdá se, že ty tam jsou doby, kdy se Bellová věnovala typickému českému člověku, který se po letech ocitl tváří v tvář probuzenému normalizačnímu kostlivci. *Jezero* nabízí zcela novou poetiku. Jako by i sama autorka prošla dalším vývojovým stadiem, stejně jako její hrdina prochází všemi stadii vývoje hmyzu.

Lokalizace příběhu od začátku umně vytváří iluzi dobře známé, byť daleké země. Ve vesnici Boros na břehu jezera, kde své mládí prožívá hlavní hrdina Nami, se procházejí ruští vojáci a nevypadá to, že by tu byli zvláště vítáni. Na náměstí stojí socha Státníka (paralela se Stalinem rozhodně není přehnaná), který „mlčky vzpíná paži k obloze“. Dobytek nahrazují velbloudi. Přesně na opačné straně jezera je hlavní město. I to je plné Rusů se samopaly, ale také revolučně naladěných Uruborů. Ve vzdálenější vesnici uprostřed pouště, kde Nami nalezne svou matku, Uruborové začínají stavět

mešity, hlásat islám a přestávají pracovat na bavlníkových polích. Bellová do polofiktivního světa v rámci několika let vsadila v podstatě kompletní rejstřík vnějších mechanismů ovlivňujících svobodné rozhodování a jednání člověka. Jediné faktum, jež spojuje fikční svět *Jezero* s aktuálním světem, jsou Rusové. Všechno ostatní je čistá fantazie autorky. Přesto dokázala nenápadně, o to však větší intenzitou slápnout na celou řadu kuřích ok současné společnosti v komplexitě, o jaké se jiným, sebeangažovanějším prózám může jen zdát. Podle autorčiny slov v pořadu *Liberatura* na Radiu Wave ji k obrazu jezera a jeho okolí inspirovalo Aralské jezero. Skvělý interpretační klíč, ale i bez této informace je ustupující, zahrávající a zavírované jezero trefnou metaforou života současnosti.

Druhá proměna: člověk jako hmyz

Životní pout Namiho rozčlenila Bellová do čtyř kapitol: Zárodek, Larva, Nymfa, Imago. Nami žije v domě jen se svou babou a dědkem a jeho vzpomínky nejsou právě idylické. Jednou se například málem utopil, když ho dědek hodil do vody. Do Namiho vyprávění vstupují tři červené trojúhelníky – matka redukovaná jen na obrysy bikin. Je to jeho první a poslední vzpomínka na ni. Hledání matky a vlastního původu je v podstatě hlavní dějovou linií. To burcuje hrdinu k dalším krokům a řešení rozhodujících okamžiků. Když bába s dědkem odejdou za Duchem jezera, dostává se Nami do péče „nového“ otce, předsedy místního kolchozu, který jej tyranizuje, nechává ho spát v kurníku a v malém měřítku naplňuje dějinnou zkušenost komunistického zabírání všeho – samozřejmě v zájmu všech. Nami tedy raději odchází do hlavního města. Je na cestě. Zárodek se stává larvou.

Ve městě coby chudý vesničan hledá jakoukoli práci, až skončí postupně u asfaltování silnic, na pozici majordoma šéfa nadnárodní korporace, závislého na kokainu a zbraních, a u někdejší milenky samotného Státníka, nyní sešle stařeny, dosud sice žijící v přepychu, ale i v neustálém strachu z ruské intervence. Autorčino vyprávění nemá daleko k poetice amerických beatníků. Tvrdá práce na silnici, ubytovna, kde teče voda jen jednou týdně dvě hodiny, první mrtví přátelé. Úsečné odpovědi citově vyprahlého Namiho. Bezcitný vypravěčský hlas, nesmlouvavě směřující příběh k jeho konci. Dospívání je nevyhnutelné stejně jako jeho závěr. Nami je nymfa.

Život s matkou se zdál být obrozující a v cynické duši chlapce se něco pohnulo: „Je tedy přece

jen možné, že se věci začnou dít v souladu s Namim, a nikoliv jemu navzdory? Že by přece jen bylo možné, aby měl úplně klidný, nudný, obyčejný život? Že by se Duch jezera konečně unavil a přestal si ho všímat? Že by konečně mohl žít s někým, kdo ho má rád, a mohl si občas o něčem sám rozhodnout?“ Volání cyklu dospívání je ale neúprosné. Nami se vrací do Borosu a hledá další příbuzné. Potkává Zazu, dívku, od níž před lety utekl, když ji znásilnili dva ruští vojáci. Samozřejmě, že čeká dítě s jedním ze spolužáků a Nami nemá šanci. Následuje další, spíše humorné intermezzo s předsedou, který už na vyspělého Namiho nestačí. Hledání příbuzných se nedaří, cesty vedou zpět k jezeru. Imago. Kruh se uzavírá.

Had požírající svůj ocas

Věčný a neuzavřený koloběh života je hlavním klíčem k rozkrytí hádanky, co touto prózou Bianca Bellová mínila říct. Ve výsledku se tak oklikou vrací ke svému věčnému tématu rodiny, její minulosti a z ní vyrůstající současnosti. Ale jinak než dříve. Možná za to můžou exteriéry země mající daleko do západního standardu, především je to ale nebyvalou vykořeněností hlavního hrdiny, kterého vypravěč v introspekcích vykresluje jako cynického a emočně mrtvého jedince. Už samotný jazyk, jímž Nami mluví, tvoří strohé a nekompromisní výroky, které nesou myšlenku, že by žil v nějakých pochybnostech. Třeba když vypráví matce o svém životě před jejich setkáním: „Bába s dědkem už to mají za sebou, jsou s Duchem. V baráku bydlí předseda kolchozu. Nedodělal jsem školu.“ Bellová v promluvách došla až na nejzazší hranici nesmlouvavosti a jazykem dokonale podepírá stejně nehostinnou krajinu a stav společnosti.

Mytologický čas prostupuje v novele vším. Radikalizujícím se domorodcům, kteří mezi obyvateli fikčního světa stále žijí a postupně přebírají vládu, dala Bellová jméno Uruborové, podle symbolu věčného koloběhu života a smrti Urobora – hada požírajícího svůj ocas. Vesnici Boros chybí jen počáteční „Uru“, aby odkazovala na totéž. Namiho cesta z vesnice a zase zpět je právě takovým zakousnutím se do vlastního ocasu. Nadto přirovnání života člověka k životnímu cyklu hmyzího jedince je jedinečným subverzivním políčkem všem, kdo se ohánějí lidskostí, a přitom jsou jí na míle vzdáleni. Bez zbytečného patosu – Bellové *Jezero* je událostí roku.

Autor je literární a divadelní kritik.

Bianca Bellová: Jezero. Host, Brno 2016, 192 stran.

Nadav Känder: Aralské jezero, 2011